অধ্যায় ৬ জাতিৰ পৰিৱৰ্তিত ৰূপ

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ উদ্দেশ্য

৬.২ পৰিচয়

৬.৩ জাতিবাদঃ অর্থ আৰু কাৰণ

৬.৩.১ জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ মাজৰ সম্পর্ক

৬.৩.২ ভোটদানৰ প্রকৃতি

৬.৩.৩ ৰাজনৈতিক অভিজাত

৬.৩.৪ জাতিৰ একত্রীকৰণ

৬.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৬.৫ অধিক জানিবলৈ

৬.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৬.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৬.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায় অধ্যয়ন কৰি আপুনি-

- জাতিবাদৰ অৱধাৰণা বুজিব পাৰিব।
- জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ মাজত সম্পর্ক বুজিব পাৰিব।
- অভিজাতৰ সূত্রৰ লগতে জাতিৰ একত্রীকৰণ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

৬.২ পৰিচয়

জাতিবাদ হৈছে জাতিপ্রথাৰ সৈতে জৰিত এক সামাজিক সমস্যা। সামাজিক জীৱনৰ প্রতিটো স্তৰত জাতিপ্রথাই প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰাৰ বাবেই জাতিবাদেও মুৰ দাঙি উঠিছে। চৰকাৰী আঁচনি আৰু গণতন্ত্রৰ সু-নীতি প্রৱর্তনৰ ক্ষেত্রত হেঙাৰ হৈ থিয় দিয়াৰ লগতে পাৰস্পৰিক ভুল বুজাবুজিৰ সৃষ্টি কৰা বাবে জাতিবাদক সামাজিক সমস্যাৰূপে গণ্য কৰা হয়। সামাজিক-অর্থনৈতিক অগ্রাধিকাৰ আৰু ক্ষমতাৰ উচ্চ অংশ লাভ কৰাৰ বিবাদৰূপে এই জাতিবাদে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। উচ্চাত্মিকাবোধ বা নীচাত্মিকাবোধৰ নামত এটা জাতিৰ সদস্যই আন এটা জাতিৰ সদস্যক হাৰাশাস্তিৰ ৰূপ লয়গৈ জাতিবাদে। ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টিত আমি ভাৰতবর্ষৰ জাতিপ্রথাৰ বিষয়ে বিতং ভাৱে জানিলো। এই অধ্যায়ত আমি বর্তমান সময়ৰ জাতি প্রথাৰ পৰিবর্তিত ৰূপ সম্পর্কে বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিম যত আমি জাতিবাদৰ ওপৰত প্রধানকৈ মনোযোগ দিম।

৭.৩ জাতিবাদ ঃ অর্থ আৰু কাৰণ

এটা নির্দিষ্ট জাতিৰ প্রতি একপক্ষীয় সমর্থনৰ ভিত্তিত জাতিবাদক ব্যাখ্যা কৰা হয়। ইয়াৰ জৰিয়তে জাতিটোৰ সদস্যসকলে নিজৰ জাতিটোক লৈ অত্যন্ত সচেতন হৈ পৰে আৰু প্রতিটো দিশ জাতিগত কথাৰে বিবেচনা কৰে। আন জাতিৰ সদস্যৰ স্বার্থ বিঘ্নিত কৰি হ'লেও নিজৰ জাতিগত স্বার্থ সুৰক্ষিত কৰাৰ প্রৱনতা ইয়াত তীব্রতৰ হৈ পৰে।

আৰ এন শর্মাৰ মতে, 'জাতিবাদ হৈছে কোনোবাই নিজৰ জাতি বা উপ জাতিক অন্ধভাৱে কৰা সমর্থন, এনে কৰোতে আন জাতিৰ স্বার্থৰ প্রতি তিলমানো গুৰুত্ব দিয়া নহয়, কেৱল নিজৰ জাতিৰ সামাজিক, অর্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক আৰু আন স্বার্থ ৰক্ষাত গুৰুত্ব প্রদান কৰা হয়।'

ডি এন প্রসাদৰ মতে, 'জাতিবাদ জাতিৰ প্রতি আনুগত্যৰ ৰাজনৈতিক ৰূপ। এয়া হৈছে একপ্রকাৰৰ অন্ধ আৰু মাত্রাধিক জাতিগত আনুগত্য যিয়ে ন্যায়, ভূমিকা, সমতা আৰু বিশ্বজনীন ভাতৃত্ববোধৰ স্বাস্থ্যসম্মত সামাজিক মান খণ্ডন কৰে।'

- **জাতিবাদৰ কাৰণ**

সামাজিক সম্পর্কৰ জালগোঁথনিত ঋণাত্মক প্রভাৱ পেলোৱা জাতিবাদৰ বহুকেইটা কাৰণ আছে, এইসমূহ তলত দিয়া ধৰণে আলোচনা কৰিব পাৰি-

- **জাতিৰ মাজত প্রচলিত অর্ন্তবিবাহঃ** হিন্দু সমাজৰ প্রচলিত বিবাহ প্রথাৰ ক্ষেত্রত আৰোপিত বাধা নিষেধৰ বাবেই জাতি প্রথাৰ সৃষ্টি হৈছে। প্রতিটো জাতিয়ে অর্ন্তবিবাহ প্রথা মানি চলে অর্থাৎ বিয়া কেৱল নিজৰ জাতিৰ সদস্যৰ মাজতহে হয়। এই নিয়মৰ বাবেই বৈবাহিক সম্পর্কবোৰ মানুহৰ সৰু গোটৰ মাজত আৱদ্ধ হৈ আছে। অর্ন্তবিবাহৰ এই অনুশীলনে সমাজৰ মানুহক সংকীর্ণ মনৰ কৰি তুলিছে।
- **জাতি প্রথা মানি চলাৰ তীব্র হেঁপাহ ঃ** এটা নির্দিষ্ট জাতিৰ লোকসকলৰ মাজত জাতিটোৰ প্রতি আনুগত্যতা প্রকাশৰ হেঁপাহ অর্ন্তনিহিত হৈ থাকে। ইয়াৰ বাবেই সমাজত জাতিটোৰ সন্মান ৰক্ষাৰ কৰা প্রতি অধিক সচেতন হৈ পৰে সকলো। প্রতিজন সদস্যই সেইবাবেই জাতিৰ সন্মান ৰক্ষা কৰিবলৈ মন-প্রাণ সঁপি চেষ্টা কৰে। সুযোগ পালেই নিজৰ জাতিৰ আন সদস্যৰ প্রতি সমর্থন জনোৱাৰ এটা সুযোগো সেইবাবেই স্বজাতীয়সকলে এৰি নিদিয়ে। জাতিৰ প্রতি আনুগত্য ৰক্ষাই আন জাতিৰ লোকসকলক নিলগাই থয়।
- **যোগাযোগ আৰু যাতায়তৰ উন্নতি সাধনে জাতিৰ সংগঠনত সহায় কৰে ঃ** যোগাযোগ আৰু যাতায়তৰ ক্ষেত্রত হোৱা উন্নতিয়ে জাতিৰ সদস্যসকলক পৰস্পৰৰ সৈতে সম্পর্ক ৰক্ষাত সহায় কৰিছে। ইয়াৰ ফলত জাতিৰ সংগঠন শক্তিশালী হোৱাৰ লগতে জাতিগত দিশত কার্য পৰিচালনাত সহায়ক হৈছে।
- **নগৰীকৰণে পৰোক্ষভাৱে জাতিবাদক সহায় কৰিছে ঃ** উদ্যোগীকৰণ আৰু নগৰীকৰণৰ ফলত অধিক সংখ্যক লোক নগৰৰ ফালে আকৃষ্ট হ'বলৈ ধৰিছে। গাঁৱৰ পৰা যেতিয়া লোকসকল চহৰলৈ আহে তেতিয়া তেওঁলোকে জাতিৰ আলম লৈয়ে আপোনজনৰ

সন্ধান কৰে। স্বজাতীয় লোকসকলক তেওঁলোকে সম্ভাব্য বন্ধু আৰু পৰম আত্মীয় জ্ঞান কৰে। এনেদৰে চহৰৰ পৰিৱেশে জাতিগত মানসিকতা গঢ়াত সহায় কৰিছে।

- **সদস্যসকলৰ মাজত জাতিৰ শক্তিশালী প্ৰভাৱ ঃ** জাতি হৈছে এক শক্তিশালী সহাৱস্থানকাৰী সমূহ। সদস্যসকলৰ মাজত ইয়াৰ প্ৰভাৱ অপৰিসীম। টানে-আপদে, সমস্যাজৰ্জৰ আৰু জৰুৰীকালীন সময়ত সদস্যসকলে সহায়ৰ বাবে জাতিটোৰ মুখলৈ চাই ৰয়। এইধৰনে জাতিৰ ওপৰত সদস্যসকলৰ নিৰ্ভৰশীলতাই জাতিবাদৰ সমস্যাক অধিক জটিল কৰি তুলিছে।

৬.৩.১ জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ মাজৰ সম্পৰ্ক

দীৰ্ঘসময়ৰ পৰাই ভাৰতীয় সমাজত জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ সম্পৰ্ক এক গৱেষণাৰ বিষয়। আন্দ্ৰে বেটেইলি, ৰজনী কোথাৰি আৰু অনিল ভট্টৰ দৰে সমাজতত্ত্ববিদে এই বিষয়ে বিভিন্ন দিশ উদঙাই দিছে। এম এন শ্ৰীনিৱাসৰ মতে, ৰাজনীতিত জাতিৰ প্ৰভাৱৰ বাবে ইয়াক আমি চাপ সমূহৰ সৈতে ৰিজাব পাৰো। অৱশ্যে আধুনিকতাৰ পৰশত ৰাজনীতিৰ ওপৰত জাতিৰ প্ৰভাৱ হ্ৰাস পাইছে।

আনহাতে আন্দ্ৰে বেটেইলিৰ মতে, পশ্চিমীয়াকৰণে ব্যক্তিক জাতিৰ পৰিচয়ৰ পৰা নিলগাবলৈ ধৰিছে যদিও ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকাৰ বাবে মানুহ ইয়াৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হোৱাৰ লগতে জাতি মজবুত হৈছে। লগতে অৱশ্যে তেওঁ এই কথাও কৈছে যে, ভোটদান কৰাৰ সময়ত জাতিৰ প্ৰতি আনুগত্যৰ বিপৰীত ব্যৱহাৰ হয়।

অনিল ভট্টে কৰা প্ৰভাৱশালী জাতি আৰু ৰাজনৈতিক প্ৰক্ৰিয়াৰ বিশ্লেষণত ৰাজনীতি আৰু নিম্নজাতিৰ মাজত সজাগতাৰ ক্ষেত্ৰত জাতিয়ে লোৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁ লক্ষ্য কৰিছিল যে উচ্চশ্ৰেণীৰ মাজত কম ৰাজনৈতিক আগ্ৰহ আৰু নিম্ন জাতিৰ মাজত অধিক ৰাজনৈতিক আগ্ৰহ থাকে। উচ্চশ্ৰেণীৰ মাজত ৰাজনৈতিক সজাগতা বেছি, নিম্নশ্ৰেণীৰ মাজত ৰাজনৈতিক সজাগতা কম। সামূহিক শক্তিৰে স্বাৰ্থ ৰক্ষাৰ বাবে ওলাই অহাৰ বাবে নিম্নশ্ৰেণীৰ মাজত সফলতাৰ হাৰ অধিক। ৰাজনীতিত এই জাতিসমূহ জৰিত হৈ পৰাৰ বাবেই হিন্দু সমাজৰ পদানুক্ৰমত ইয়াৰ স্থান সলনি হৈছে। জাতিৰ প্ৰতি আত্মীয়তাৰ অনুভৱ আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষমতাৰ বলত তেওঁলোকে অধিক পৰিমাণে সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক সফলতা লাভ কৰিছে।

ৰজনী কোথাৰিয়ে জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ মাজৰ সম্পৰ্ক অধ্যয়ন কৰিছে। তেওঁ ভাৰতত জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ আন্তঃবিনিময়ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোতে তিনিটা দিশৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে।

ইয়াৰ প্ৰথম দিশটো ৰাজনৈতিক সংস্পৰ্শৰ ফলত জাতিক ধৰ্মনিৰপেক্ষ ৰূপ হিচাপে লক্ষ্য কৰিব পাৰি। ইয়াৰদ্বাৰা পৰম্পৰাগত শিথিল নীতি-নিয়মৰ অৱসান ঘটিব

আৰু পুৰণি (সামাজিক-ৰাজনৈতিক) শৃংখলাত ভাঙোন আহিব। ইয়াৰ বাবে বিভিন্ন স্তৰসমূহৰ নতুন ক্ৰম সন্মুখলৈ আহিব। সামাজিক গতিশীলতা এনেদৰে আহিব।

দ্বিতীয় দিশটো সংহতিকৰণৰ সৈতে জৰিত। জাতিবাদে ব্যক্তিসকলক কেৱল তেওঁলোকৰ জাতি বা সামাজিক পৰিচয়ৰ ভিত্তিতে ভাগ নকৰে বৰং ইয়াৰ সৈতে বৃত্তিগত আৰু অৰ্থনৈতিক ভূমিকাও জৰিত হৈ আছে। 'একেসময়তে এয়া হৈছে নিৰ্দিষ্ট প্ৰকাৰৰ আভ্যন্তৰীণ সংৰচনা, বিশেষকৈ এয়া সৰু গোটৰ মাজত প্ৰৱলতৰ আৰু প্ৰচলিত বিভাজনৰ ভিত্তিত সংৰচনা কৰিলেহে এইসমূহৰ মাজত বৃহৎ ভিত্তিত আনুগত্য প্ৰকাশ পায়। গণতান্ত্ৰিক ৰাষ্ট্ৰ নিৰ্মাণৰ সংৰচনা বুজিবলৈ এই দিশ গুৰুত্বপূৰ্ণ।' (কোথাৰি, ২০১০)

তৃতীয় দিশটো বিবেকৰ সৈতে জৰিত, ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে জাতিৰ মাজত ৰাজনীতি বিবেকৰ বাটেৰে প্ৰৱেশ কৰে আৰু জাতিৰ ৰাজনীতিকৰণ হয়। ৰাজনীতিত দলিতৰ বাবে বিশেষ সংৰক্ষণে এইক্ষেত্ৰত নিৰ্দিষ্ট সম্প্ৰদায়টোৰ মাজত সচেতনতা বৃদ্ধি কৰিছে।

ৰাজনৈতিক দলসমূহে জাতিৰ সমৰ্থন লৈ নিজৰ কাৰ্যাৱলী চলাই নিয়ে আৰু নিৰ্বাচনত জয়ী হ'বলৈ বিশেষকৈ এই সমৰ্থন ব্যৱহাৰ কৰে। ৰাজনীতিৰ তৃণমূল পৰ্যায়ৰ পৰা ৰাজনৈতিক দল সকলোতে অভিজাত জাতিৰ দমন অব্যাহত। জাতিসমূহে নিজৰ মাজতে প্ৰতিযোগিতাত লিপ্ত হৈ জাতি সংহতিৰ সৃষ্টি কৰি সমৰ্থকক আকৰ্ষণ কৰাৰ চেষ্টা চলায়। ইয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে স্থানীয় সম্পদৰ ওপৰত সৰ্বাধিক প্ৰভাৱ খটু�ৱাই ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত অগ্ৰগামী হোৱা।

৬.৩.২ ভোটদানৰ আচৰণ

গণতান্ত্ৰিক ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত নিৰ্বাচন আৰু ভোটদান হৈছে এৰাব নোৱাৰা অংগ। ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ অন্যতম প্ৰধান কাম হৈছে নিৰ্বাচনত অংশগ্ৰহণ কৰা। যিসকল প্ৰাৰ্থীৰ জিকাৰ সম্ভাৱনা প্ৰৱল তেওঁলোকে তেনে প্ৰাৰ্থীকহে নিৰ্বাচন কৰে। ভোটাৰৰ মাজত ব্যাপক প্ৰভাৱ থকা আৰু ভোটাৰক সহজে আকৰ্ষণ কৰিব পৰা প্ৰাৰ্থীৰ ৰাজনৈতিক দলত কদৰ সদায়ে বেছি।

ভোটদানৰ আচৰণৰ ধাৰণাটো নতুন নহয়। ভোটদানৰ আচৰণ কেৱল ভোটদানৰ পৰিসংখ্যা, তথ্য আৰু নিৰ্বাচনী গতি বিধিৰ নিৰীক্ষণৰ মাজতে সীমাৱদ্ধ নহয়। ইয়াত ব্যক্তিসকলৰ মনোজাগতিক প্ৰক্ৰিয়া (অনুমান, আৱেগ আৰু অনুপ্ৰেৰণা) আৰু ৰাজনৈতিক ক্ৰিয়া আৰু সংস্থাগত শৈলীৰ সৈতে ইয়াৰ সম্পৰ্কও (যেনে নিৰ্বাচনত মত বিনিময়ৰ প্ৰভাৱ) সামৰি লৈছে। প্লেন' আৰু ৰিগছৰ মতে, 'ভোটদানৰ আচৰণ হৈছে অধ্যয়নৰ এনে ক্ষেত্ৰ য'ত মানুহে কি অভিপ্ৰায়েৰে ভোট দিয়ে আৰু কি কাৰণে ভোট দিয়ে সেয়া সামৰি লোৱা হৈছে।'

ভাৰতত ভোটদানৰ আচৰণত জাতিপ্ৰথাই আজিও যথেষ্ট প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আছে। সমাজত এই প্ৰথা দ'লৈকে শিপাই আছে আৰু প্ৰতিটো স্তৰত সামাজিক সম্পৰ্কৰ

ভেঁটি নির্ধাৰণ কৰি আহিছে। জাতিৰ ভিত্তিত বৈষম্য নকৰিবলৈ সংবিধান প্রদত্ত ব্যৱস্থা আমাৰ দেশত থাকিলেও এতিয়াও জাতিয়ে ৰাজনৈতিক আচৰণ নির্ধাৰণ কৰে। ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত জাতিৰ ৰাজনীতিকৰণ আৰু ৰাজনীতিত জাতিৰ প্রভাৱ এক ধ্রুৱ সত্য। ভাৰতৰ প্রতিটো ৰাজনৈতিক দলে নিজৰ আঁচনি, নীতি আৰু ৰাজনৈতিক কৌশল ৰচনা কৰোতে জাতিবাদৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রদান কৰে। জাতিৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰিয়ে সমষ্টি এটাত নির্বাচনী প্রার্থী বাচনি কৰা হয়। জাতিৰ নামতে ভোটভিক্ষা কৰা হয়। বিভিন্ন বিদ্বানে ভোটদানৰ আচৰণত জাতিৰ ভূমিকা বিশ্লেষণ কৰি নিজৰ নিজৰ মত আগবঢ়াইছে। মৰিছ জনছে লিখিছে, 'পূর্বতকৈ জাতিত ৰাজনীতিৰ গুৰুত্ব আৰু ৰাজনীতিত জাতিৰ গুৰুত্ব অধিক।' গ্রাম্য ভাৰতত ভোটাৰৰ বাবে ভোটদানৰ সময়ত জাতিয়ে হৈছে প্রথম নির্ণায়ক দিশ। সমাজৰ পৰা জাতিবাদ দূৰ কৰিবলৈ গণতান্ত্রিক মূল্যবোধৰ প্রচলন ঘটিলেও ভাৰতত এতিয়াও ৰাজনীতিৰ চৰিত্র নির্ধাৰণ কৰে জাতিয়ে। এক কথাত ক'বলৈ গ'লে গণতান্ত্রিক ৰাজনীতিৰ প্রক্রিয়াত সৰহসংখ্যক মানুহ জৰিত হৈ থকাৰ অন্যতম প্রধান কাৰণেই হৈছে জাতি। অন্যান্য পিছপৰা শ্রেণীৰ বাবে চাকৰিৰ সংৰক্ষণত মণ্ডল কমিটীৰ পৰামর্শৰলী কার্যকৰী কৰাৰ সিদ্ধান্ত আৰু ইয়াৰ প্রতিক্রিয়াই ভাৰতৰ ৰাজনীতিত জাতিৰ নির্ণায়ক ভূমিকাকে প্রমাণ কৰে। অৱশ্যে এইখিনিতে এটা কথা ক'ব লাগিব যে অন্তত নগৰ অঞ্চলত ভোটদানৰ আচৰণত জাতিৰ প্রভাৱ সলনি হৈছে। (হাজৰিকা, ২০১৫)

৬.৩.৩ ৰাজনৈতিক অভিজাত

অভিজাতৰ অৱধাৰণা এমুঠিমান মানুহৰ হাতত সামাজিক ক্ষমতা বিশেষকৈ ৰাজনৈতিক ক্ষমতাৰ কেন্দ্রীকৰণৰ সৈতে জৰিত। মস্কাৰ মতে, 'প্রতিখন সমাজত দুইধৰনৰ মানুহ থাকে-শাসক শ্রেণী আৰু শাসিত শ্রেণী।' সামাজিক ক্ষমতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি 'প্রকৃত অভিজাত'ৰ অৱধাৰণাৰ পৰা সামাজিক অভিজাত আৰু ৰাজনৈতিক অভিজাতৰ অৱধাৰণাৰ পার্থক্য বুজিব পাৰি। সমাজৰ আটাইতকৈ ওপৰ খাপৰ স্থানেই হৈছে অভিজাত। নির্দিষ্ট এটা ক্ষেত্রত সবাতোকৈ পাৰদর্শী আৰু নেতৃত্বৰ ক্ষমতা বহনকাৰীজনকে এই শ্রেণীৰ অর্ন্তভুক্ত কৰা হয়। অভিজাতৰ শ্রেণীক ঘাইকৈ ক)শাসক অভিজাত আৰু খ)শাসনৰ বাহিৰত থকা অভিজাতৰূপে ভাগ কৰা হৈছে। চৰকাৰত প্রতক্ষ্যভাৱে ভূমিকা গ্রহণ কৰাসকলক শাসক অভিজাত আখ্যা দিয়া হৈছে। নির্দিষ্ট ৰাজনৈতিক পদৰী অনুসৰি তেওঁলোক পৰিচিত যেনে, মন্ত্রী, বিধায়ক, সচিব আদি। আনহাতে চৰকাৰী কার্যাৱলীত পোণপটীয়াকৈ অংশ নোলোৱাসকলক শাসনৰ বাহিৰত থকা শাসনৰ বাহিৰত অভিজাতৰূপে জনা যায়।

৬.৩.৪ জাতিৰ একত্রীকৰণ

একত্রীকৰণ মানে হৈছে সামূহিক কামৰ বাবে গোটসমূহক অগ্রগামী কৰা। সামূহিক কার্য মানে একে স্বার্থ পূৰণৰ বাবে কৰা কামক সূচোৱা হৈছে, যেনে নির্দিষ্ট

কাৰণত সমৱেত হোৱা। একত্রীকৰণে এটা সমূহক ৰাজনৈতিক সমর্থন আদায় কৰি সামূহিক ক্রিয়া ৰূপায়ন কৰাত সহায় কৰে। নতুন ৰাজনৈতিক নেতৃত্ব গঢ়ি উঠিছে জাতিৰ সংৰচনা আৰু আদর্শগত ভেঁটিৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি আৰু ইয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে ৰাজনৈতিক গণতন্ত্রত অংশ ল'বলৈ সকলোকে একত্রিত কৰা। ইয়াত ৰাজনৈতিক দলসমূহ হৈছে মাধ্যম। ৰজনী কোথাৰীৰ মতে, ৰাজনীতি হৈছে একধৰনৰ প্রতিযোগিতা আৰু ইয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে নির্দিষ্ট লক্ষ্য পূৰণ কৰা। প্রচলিত আৰু উঠি অহা আনুগত্যক নিজৰ আয়ত্বলৈ আনি নিজৰ স্থান সুনিশ্চিত কৰাই ইয়াৰ মূল কথা। সমাজত যিহেতু জাতিৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম সেয়ে ৰাজনৈতিক দলসমূহে জাতীয় সংগঠনসমূহৰ সহায়ত নিজৰ নিজৰ গণভিত্তি মজবুত কৰে। জাতিৰ সংৰচনাৰ ভিতৰত জনসংখ্যাৰ অধিকাংশ লোক ক'ত বাস কৰে সেয়া নির্ধাৰণ কৰি এটা মূল সাংগঠনিক গোটলৈ অনা হয়। এনেধৰনৰ সংৰচনাৰ মাজেৰেই ৰাজনীতি বর্তি থাকিব লাগিব। যেতিয়া জাতীয় সংগঠনসমূহে নিজৰ নিজৰ দাবী ৰাষ্ট্রৰ সন্মুখত উত্থাপন কৰে তেতিয়া তেওঁলোকে প্রথমে জাতিগত ক্রম অনুসৰি স্থান আৰু মর্যাদা সুনিশ্চিত কৰাত গুৰুত্ব প্রদান কৰে। কিন্তু মুক্ত আৰু গণতান্ত্রিক অৱধাৰণাসমূহ মানুহৰ মাজলৈ শিপাই যোৱাৰ বাবে জাতীয় সংগঠনসমূহে নিজা লক্ষ্যৰ সলনি ধর্মনিৰপেক্ষ লক্ষ্যত দৃষ্টি নিৰদ্ধ কৰিবলৈ শিকিছে। মন্দিৰত প্রৱেশৰ বাবে চেষ্টা কৰাতকৈ সংগঠনসমূহে অর্থনীতিত নিজৰ স্থান সুনিশ্চিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে, নতুন প্রশাসনীয় আৰু শৈক্ষিক প্রতিষ্ঠান দাবী কৰিছে আৰু ৰাজনৈতিক প্রতিনিধিত্ব বিচাৰিবলৈ লৈছে। স্বাধীনতা আৰু ৰাজনৈতিক গণতন্ত্রৰ অনুধাৱনে এই নতুন ধাৰণাসমূহ সুদৃঢ় কৰিছে। কোনো পদৰ বাবে নিজৰ সদস্য নির্বাচিত কৰোৱা, জাতিগত প্রতিনিধিত্ব বৃদ্ধি কৰা, নির্দিষ্ট ৰাজনৈতিক দলৰ সৈতে কাম কৰা বা নিজা দল গঠন, ৰাজ্যৰ বিধানসভা আৰু আন চৰকাৰী গোটত প্রতিনিধিত্বৰ হাৰ বঢ়াই নিজৰ জাতিৰ উন্নয়ন সুনিশ্চিত কৰাৰ বাবে জাতীয় সংগঠনসমূহে চেষ্টা চলায়। সাম্প্রতিক সময়ত হোৱা সম্ভৱত এয়াই জাতীয় সংগঠনসমূহৰ আটাইতকৈ উল্লেখযোগ পৰিৱর্তন। ইয়াৰদ্বাৰা নেতৃত্বৰ বিভিন্ন স্থান দখল কৰাৰ লগতে নিজকে সংগঠিত কৰি বৃহৎ ৰাজনৈতিক সমূহৰূপে জাতিসমূহে গঢ়ি তুলিছে।

অগ্রগতিৰ নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১-জাতিবাদৰ সৈতে জাতি ব্যৱস্থা কেনেকৈ পৃথক?

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন ২-আন্দ্ৰে বেটেইলিৰ মতে জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ কি সম্পৰ্ক?

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন ৩-ভোটদানৰ আচৰণত জাতিয়ে কেনেকৈ প্ৰভাৱ পেলায়?

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন ৪-ৰাজনৈতিক অভিজাত কাক কোৱা হয়?

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন ৫-জাতিৰ একত্ৰীকৰণৰ কাৰণ কি?

.....

.....

.....

৬.৪ আমি কি শিকিলোঁ

- জাতিবাদ হৈছে জাতিপ্ৰথাৰ সৈতে জৰিত এক সামাজিক সমস্যা। চৰকাৰী আঁচনি আৰু গণতন্ত্ৰৰ সু-নীতি প্ৰৱৰ্তনৰ ক্ষেত্ৰত হেঙাৰ হৈ থিয় দিয়াৰ লগতে পাৰস্পৰিক ভুল বুজাবুজি ৰ সৃষ্টি কৰা বাবে জাতিবাদক সামাজিক সমস্যাৰূপে গণ্য কৰা হয়।
- ভাৰতীয় ৰাজনীতিত জাতিয়ে সংগঠন আৰু ভাঙোন দুয়োটাৰে কাম কৰিছে।
- ভাৰতীয় ব্যৱস্থাত বিভিন্ন একে স্বাৰ্থজৰিত সমূহৰ ভেঁটি জাতিয়ে নিৰ্মাণ কৰিছে আৰু ইয়াৰ প্ৰতিটোয়ে ক্ষমতাৰ বাবে ইটোয়ে সিটোৰ সৈতে সংঘাতত লিপ্ত হৈছে। কেতিয়াবা এনে সংঘাতে কুৎসিত ৰূপ ধাৰণ কৰি বিভাজনমুখী শক্তিৰো কু-কৰ্ম কৰিছে।
- অ ৰশ্যে বিভিন্ন সমূহৰ সদস্যৰ মাজত একতাৰ ডোল মজবুত কৰি জাতিয়ে সংগঠনৰ শক্তিৰূপেও দায়িত্ব পালন কৰিছে।
- ভাৰতীয় ৰাজনীতিত জাতিয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছে। জাতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়ে নিৰ্বাচনত অ ৰতীৰ্ণ হোৱাৰ লগতে নিৰ্বাচন জয়ো কৰা হয়।
- নিৰ্বাচনত অংশ লোৱা প্ৰাৰ্থীসকলে নিজৰ নিজৰ জাতিৰ পৰা সমৰ্থন বিচাৰে। এনে নেতাসকলে জয়ী হোৱাৰ পিছত নিজৰ জাতিৰ প্ৰতি বিশেষ সদয় ভাৱ প্ৰদৰ্শন কৰে।

- গণতান্ত্রিক ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত নিৰ্বাচন আৰু ভোটদান হৈছে এক এৰাব নোৱাৰা অংগ।
- জাতিত ৰাজনীতিকৰণ আৰু ৰাজনীতিত জাতিবাদ ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ এক ধ্রুৱ সত্য।
- ৰাজনৈতিক অভিজাতৰ ধাৰণা আহিছে এমুঠিমান লোকৰ হাতত সামাজিক-ৰাজনৈতিক ক্ষমতাৰ কেন্দ্রীকৰণৰ পৰা।
- একত্রীকৰণে এটা সমূহক ৰাজনৈতিক সমর্থন আদায় কৰি সামূহিক ক্রিয়া ৰূপায়ন কৰাত সহায় কৰে। নতুন ৰাজনৈতিক নেতৃত্ব গঢ়ি উঠিছে জাতিৰ সংৰচনা আৰু আদর্শগত ভেঁটিৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি আৰু ইয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে ৰাজনৈতিক গণতন্ত্রত অংশ ল'বলৈ সকলোকে একত্রিত কৰা। ইয়াত ৰাজনৈতিক দলসমূহ হৈছে মাধ্যম।

৬.৫ অধিক জানিবলৈ

১) Srinivas.M.N., (1962), "Caste in modern India:And other essays", Asia Publishing House.

৬.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

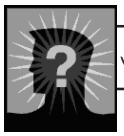
প্রশ্ন ১নং উত্তৰ ঃ জাতি ব্যৱস্থা হৈছে একধৰনৰ সামাজিক স্তৰীকৰণ য'ত চাৰিটা উপ শাখা আছে। আনহাতে জাতিবাদে ৰাজনীতিত জাতিক সংলগ্ন কৰি ৰাজনৈতিক মুনাফা আদায় কৰে।

প্রশ্ন ২নং উত্তৰ ঃ আন্দ্রে বেটেইলিৰ মতে, পশ্চিমীয়াকৰণে ব্যক্তিক জাতিৰ পৰিচয়ৰ পৰা নিলগাবলৈ ধৰিছে যদিও ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকাৰ বাবে মানুহ ইয়াৰ প্রতি আকর্ষিত হোৱাৰ লগতে জাতি মজবুত হৈছে। লগতে অৱশ্যে তেওঁ এই কথাও কৈছে যে, ভোটদান কৰাৰ সময়ত জাতিৰ প্রতি আনুগত্যৰ বিপৰীত ব্যৱহাৰ হয়।

প্রশ্ন ৩নং উত্তৰ ঃ ভাৰতত ভোটদানৰ আচৰণত জাতিপ্রথাই আজিও যথেষ্ট প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰি আছে। সমাজত এই প্রথা দ'লৈকে শিপাই আছে আৰু প্রতিটো স্তৰত সামাজিক সম্পর্কৰ ভেঁটি নির্ধাৰণ কৰি আহিছে। ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত জাতিৰ ৰাজনীতিকৰণ আৰু ৰাজনীতিত জাতিৰ প্রভাৱ এক ধ্রুৱ সত্য। জাতিৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰিয়ে সমষ্টি এটাত নির্বাচনী প্রার্থী বাচনি কৰা হয়। জাতিৰ নামতে ভোটভিক্ষা কৰা হয়।

প্রশ্ন ৪নং উত্তৰ ঃ অভিজাতৰ অৱধাৰণা এমুঠিমান মানুহৰ হাতত সামাজিক ক্ষমতা বিশেষকৈ ৰাজনৈতিক ক্ষমতাৰ কেন্দ্রীকৰণৰ সৈতে জৰিত। সমাজৰ আটাইতকৈ ওপৰ খাপৰ স্থানেই হৈছে অভিজাত। নির্দিষ্ট এটা ক্ষেত্রত সবাতোকৈ পাৰদর্শী আৰু নেতৃত্বৰ ক্ষমতা বহনকাৰীজনকে এই শ্রেণীৰ অর্ন্তভুক্ত কৰা হয়।

প্ৰশ্ন ৫নং উত্তৰ ঃ জাতিৰ একত্ৰীকৰণে গণতান্ত্ৰিক নিৰ্বাচনী ৰাজনীতিত সক্ৰিয় হৈ থকা বিভিন্ন ৰাজনৈতিক শক্তিক সহায় কৰে।অন্যান্য পিছপৰা শ্ৰেণীৰ বাবে চাকৰিৰ সংৰক্ষণত মণ্ডল কমিটীৰ পৰামৰ্শৱলী কাৰ্যকৰী কৰাৰ সিদ্ধান্ত আৰু ইয়াৰ প্ৰতিক্ৰিয়াই ভাৰতৰ ৰাজনীতিত জাতিৰ নিৰ্ণায়ক ভূমিকাকে প্ৰমাণ কৰে।

৬.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

১) জাতিবাদক এক সামাজিক সমস্যাৰূপে কেনেকৈ ব্যাখ্যা কৰিব?

২) আপোনাৰ মতে, জাতিবাদৰ পৰিণতি কি হ'ব পাৰে?

খ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

১) জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ সম্পৰ্ক ব্যাখ্যা কৰা।

২) গণতন্ত্ৰত ভোটদানৰ আচৰণত জাতিয়ে কেনেকৈ প্ৰভাৱ পেলায়?

*** ***** ***